

matematiki. [Professional training of students of a liberal arts college in the field of mathematics]. Schodnya.

3. Yershova, N. G. (2003). *Metodicheskiye aspekty psikhologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya uchebno-vospitatel'nogo protsessa v period adaptatsii studentov k obucheniyu v vysshey shkole*. [Methodical aspects of psychological and pedagogical support of the educational process in the period of adaptation of students to higher education]. Moscow.

4. Zhrebova, N. S. (1968). *Liderstvo v malykh gruppakh*. [Leadership in small groups]. Moscow.

5. Zatselin, V. I. (1973). *K voprosu o strukture vertikal'nogo obshcheniya v kollektive*. [On the question of the structure of vertical communication in the collective]. Leningrad.

6. Izyumova, S. A. (1995). *Priroda mnemicheskikh sposobnostey i differentsiatsiya obucheniya*. [Nature of mnemonic abilities and differentiation of learning]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОРЯКІН Олександр Олександрович – викладач кафедри образотворчого мистецтва, теорії, історії музики та художньої культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KORYAKIN Olesiy Olesiyovych – Teacher of the Department of Fine Arts, Theory, History of Music and Art Culture, Educational and Scientific Institute of Culture and Arts, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Circle of scientific interests: professional training of future teachers..

Дата надходження рукопису 07. 06. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрюк.

УДК 378.637.016:78

МАМИКІНА Анжеліна Іванівна – викладач кафедри музично-

інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail: angelinam1972@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-СТИЛЬОВОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Багатовіковий досвід мистецьких напрямів, течій і шкіл зумовлює існування безлічі музичних стилів і жанрів. Учитель музики з обмеженими професійними знаннями і з несформованою виконавською культурою не в змозі досягнути основні характерні риси та особливості існуючих музичних стилів, яскраво й осмислено донести до учнів-слухачів музичні твори різних напрямів. Тому проблема розвитку музично-стильового мислення студентів мистецько-педагогічних вишів, зокрема в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, є надзвичайно актуальною і важливою.

Теоретичні, музично-історичні дисципліни дають змогу майбутнім фахівцям отримати знання про художні явища і стилі, які в подальшому повинні знаходити своє втілення на практичних заняттях, зокрема, під час виконавсько-інструментальної підготовки. Слід зауважити, що далеко не завжди ретельна увага з боку викладача приділяється роботі над залученням студента до визначення особливостей інтерпретації творів різних стилів та епох, тоді як усвідомлення стилю, музично-стильове мислення є ознаками того, що в майбутнього вчителя музики сформована

фахова культура – «...комплексне, інтегративне утворення, яке віддзеркалює рівень розвитку художньо-професійних і фахових знань, умінь, якостей студента й потенційно продукує надійну особистісно-фахову основу для успішного творчого виконання майбутніх професійних обов'язків у галузі мистецької освіти» [3, с. 44–45]. Один із компонентів означеної культури – рефлексивно-творчий – характеризує ступінь прояву музично-педагогічної спрямованості фахової підготовки студентів, розвиненість у них творчого, в тому числі й музично-стильового, мислення і здібності до аналізу фахової художньо-педагогічної, зокрема виконавсько-інструментальної, діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення сутності музичних явищ крізь призму феномена стилю ґрунтується на теоріях фундаторів стилезнавства: Б. Асаф'єва, М. Михайлова, Б. Яворського, які вважають стиль проявом особливостей музичного мислення особистості, а визначення принципів творчого мислення композиторів – основою осягнення й усвідомлення змісту музичних текстів.

Дослідниками стиль розглянуто з позиції «генотипу культури» (Ю. Борєв), «цілісної

моделі світосприйняття» (В. Медушевський), «особистості, котра виражається через музичні звуки» (Є. Назайкінський). У роботах О. Катрич, В. Москаленка, О. Сокола акцентовано увагу на значущості пізнання музичних явищ на засадах стильового підходу, зокрема наголошено на важливості й значенні виконавсько-інструментальної діяльності як способу об'єктивації музичного стилю, звернено увагу на взаємозв'язок композиторського і виконавського стилю, процесів творення та відтворення.

Категорію стилю різнобічно вивчено такими музикознавцями, як-от: Г. Грушко, М. Лобанова, Л. Мазель, М. Михайлов, С. Скребков, Р. Слонімска, А. Сохор та ін. У контексті вирішення проблем інструментально-виконавської інтерпретації питання взаємозумовленості композиторського і виконавського стилю багатоаспектного висвітлення набуло в науково-методичній літературі О. Гольденвейзера, Г. Когана, Я. Мільштейна, Г. Нейгауза, С. Савшинського, С. Фейнберга та ін.

Педагогічний аспект формування і розвитку музично-стильових уявлень студентів мистецьких спеціальностей вивчено значно менше, зокрема наукові розвідки в цьому напрямі обмежуються дослідженнями таких учених, як-от: В. Буцjak, Т. Клочкова, Н. Купріна, І. Мостова, О. Поляков, Н. Провозіна, Л. Секретова, О. Щербініна та ін.

Мета статті – визначення особливостей розвитку музично-стильового мислення студентів мистецько-педагогічних вишів у процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує чимало трактувань поняття «мислення». У філософських словниках знаходимо такі визначення. Мислення – процес віддзеркалення об'єктивної реальності, який складає вищу ступінь пізнання людини. Мислення надає знання про суттєві властивості, зв'язки і відношення об'єктивної реальності, здійснює в процесі пізнання перехід від явища до сутності. На відміну від відчуття і сприйняття, тобто процесів безпосередньо-чуттєвого відображення, мислення створює непряме складно опосередковане віддзеркалення дійсності. Означена дефініція перетинає кордони безпосередньо-чуттєвого пізнання і дозволяє людині отримати знання про такі властивості й процеси дійсності, які не можна сприйняти органами відчуттів. Властивість мислення перетинати кордони безпосередньо-чуттєвого пізнання пояснюється тим, що розумова діяльність полягає в активному співвідношенні між собою даних практичного досвіду, а також даних, які є продуктом самої розумової

діяльності у вигляді вже існуючих знань, понять тощо [8].

Мислення – внутрішнє активне прагнення особистості до оволодіння своїми власними уявленнями, почуттями, волею, спогадами, очікуваннями з тією метою, щоб отримати необхідні пояснення і вказівки для розуміння ситуації. Таким чином, мислення, яке за своєю структурою може бути пізнавальним або емоційним, знаходиться в постійному перегруповуванні всіх можливих змістів свідомості та у створенні або руйнуванні існуючих між ними зв'язків; при цьому може виокремлюватися результат змісту свідомості, який приймає певну форму і який може вважатися думкою. Формою існування думки в нормальних умовах є її мовне вираження. Тобто, мислення є внутрішньою мовою, а мова (нашому дослідженні – музична) – це озвучене мислення [8].

З точки зору психології знаходимо такі визначення поняття мислення. На думку С. Рубінштейна, мислення – це рух думки, який розкриває зв'язок між чимось окремим і загальним. Мислення – опосередковане, ґрунтовне на розкритті зв'язків, відносин, узагальнене пізнання об'єктивної реальності. Воно співвідносить результати почуттів і сприймань – порівнює, розрізняє – і через відношення між безпосередньо чуттєво заданими властивостями речей та явищ розкриває нові безпосередньо чуттєво не задані абстрактні їх властивості завдяки виявленню взаємозв'язків й осягнення дійсності в цих взаємозв'язках [5].

Р. Немов вважає, що мислення є вищим пізнавальним процесом щодо створення нового знання, активна форма творчого віддзеркалення перебудови людиною дійсності. На думку психолога, на відміну від інших психологічних процесів, мислення майже завжди пов'язане з наявністю проблемної ситуації, задачі, яку необхідно вирішити, і активною зміною умов, за яких ця задача створена. Означена дефініція виходить за межі чуттєво заданого, розширює кордони пізнання. В мисленні на основі сенсорної інформації створюються певні теоретичні і практичні висновки [4].

Отже, вивчення філософської та психологічної літератури демонструє, що мислення, розуміється як соціально й історично зумовлений цілеспрямований процес опосередкованого віддзеркалення об'єктивної дійсності, який безпосередньо пов'язаний з пізнавальною діяльністю особистості.

Словосполученням «музичне мислення» мистецтвознавці, музиканти, педагоги в галузі мистецької освіти користуються вже доволі давно, хоча чіткого термінологічного статусу воно ще не набуло. Дослідники розглядають

цей феномен, ототожнюючи його, в певній мірі, з продуктивним творчим мисленням особистості, яке віддзеркалює різні види діяльності: від сприйняття до процесу створення і спілкування. Засновником теорії музичного мислення був Б. Асаф'єв. Слідом за інтонаційною теорією Б. Асаф'єва про основні закономірності музичного мислення говорив музикознавець А. Сохор. Мова йде про музичне мислення як музичну мову, в якій присутня певна музична логіка. Дослідник підкреслює, що музичне мислення розвивається в процесі музичної діяльності. М. Арановський розглядає музичне мислення як вид комунікативної діяльності. При цьому музичний твір учений трактує як звукове повідомлення, яке адресоване слухачеві.

На думку вищеозначених дослідників, музичне мислення характеризується наявністю своїх специфічних рис, якісними характеристиками художнього мислення і закономірностями мислення взагалі. Отже, музичне мислення – вид художнього віддзеркалення дійсності через цілеспрямоване, опосередковане й узагальнене пізнання і перетворення її особистістю, творче творення, передачу та сприйняття специфічних музично-звукових образів. Слід звернути увагу на те, що інтонація є основною категорією музичного мислення. Саме інтонаційна природа і образність, семантика музичної мови визначає специфіку музичного, зокрема і музично-стильового мислення.

Музичний стиль є і засобом пізнання музичних образів тієї чи іншої епохи, композиторської (виконавської) школи, й прикладом сукупності найбільш загальних принципів художнього освоєння дійсності, що проявляється в творчості композиторів та створює стильовий напрям, течію, школу тощо.

О. Поляков зробив спробу визначити функції музичного стилю. На думку вченого, вони є такими: функція орієнтування, що забезпечує історико-культурну орієнтацію особистості, яка сприймає будь-яке явище культури; функція фіксації та вираження певного змісту, яка виступає як об'єктивне середовище і віддзеркалюється у творчості автора; функція об'єднання-розмежування, яка поєднує схожі явища й викремлює їх від «чужорідних»; смислова функція, завдяки якій кожний художній прийом стає цілеспрямованим, свідомо використаним для конкретизації ідей; функція відображення дійсності з метою пізнання культури [6].

Як одна з основних категорій мистецтва, стиль поєднує змістовні й атрибутивні елементи музичного твору в єдине ціле через віддзеркалення логіки сприйняття музики – від образного ладу твору (через розрізнення

окремих репрезентативних особливостей) до узагальнення на рівні музично-стильової ідентичності. Як показує практика, найпоширенішими недоліками аналізу музичного твору майбутніми фахівцями часто є ретельне визначення всіх атрибутивних елементів, які не відображають повноцінної характеристики змісту твору, а також надмірна захопленість оцінкою художньо-образної сутності музики на рівні емоційного сприйняття без опори на конструктивні факти, які використані автором у якості засобів музичної виразності. Тому розвиток музично-стильового мислення в майбутніх учителів музики усунуватиме ці дві крайності й буде надавати можливості студентам діалектично поєднувати образний зміст музичного твору з художніми елементами його вираження.

Отже, музично-стильове мислення є процесом віддзеркалення майбутніми фахівцями музичних уявлень, який ґрунтується на встановленні системи зав'язків і відношень між окремими музичними явищами через розкриття їхніх індивідуально-специфічних і загальних властивостей, а також компетентному оперуванні безліччю художньо-стильових моделей.

Сучасні вимоги до якості підготовки вчителя музики полягають у тому, що студент повинен володіти розвиненими здібностями в галузі музично-виконавської діяльності, здатністю демонстрації артистизму і свободи самовираження, розвиненим художнім мисленням, сформованими музично-виконавськими вміннями та навичками, знаннями про особливості їхнього використання в залежності від художніх ідей музичних, зокрема інструментальних, творів. Такий учитель музики повинен опанувати виконавським репертуаром, що містить твори різних жанрів, форм, стилів. У студента повинні бути сформовані фахові властивості, що інтегрують у собі такі принципи музичного мислення, на основі яких відбувається формування музичного «чуття», естетичної чутливості, музичної натхненності, «почуття стилю».

Знання специфічних рис певного музичного стилю, оцінювання його у відповідності зі сформованими в музичному мистецтві художньо-естетичними нормами дозволяють вчителю музики вирішувати багато педагогічних завдань, пов'язаних з формуванням у дітей навичок сприйняття, усвідомлення і виконання музичних творів, що в кінцевому підсумку сприяє розширенню в школярів музичного досвіду і розвитку музичної культури.

Таким чином, для розуміння стильових особливостей інструментальних творів та інтерпретації їх у процесі педагогічної

діяльності вчитель музики повинен володіти широким спектром фахових знань, розумітися серед базових категорій теорії мистецтва, що дозволить здійснювати процес формування музично-стильових уявлень в учнів.

Набуті студентами музично-теоретичні і виконавсько-інструментальні знання про художні явища та музичні стилі повинні реалізовуватися на практичних заняттях з основного музичного інструменту, концертмейстерського класу, курсу виконавської майстерності, ансамблевого музикування тощо, зокрема, в процесі художньо-виконавської інтерпретації музичних творів через «переінтонування», «перевтілення» знань про стилі в певні виконавські прийоми, способи, риси.

Під час здійснення професійної діяльності вчитель музики постійно змушений вирішувати стильові завдання інтерпретації, тому що співвідношення стилю твору і виконання музичного матеріалу завжди пов'язано з труднощами, які неможливо вирішити лише на загальноестетичному рівні. Тому розвиток музично-стильового мислення у студентів мистецько-педагогічних вишів має ґрунтуватися не тільки на осягненні особливостей композиції, музичної мови, засобів художньої виразності, ступеня їхньої характерності для творчості композитора в цілому і його включеності до стильової епохи, а й на вивченні виконавських традицій, ознайомленні з кращими зразками інтерпретацій. Більш того, під час розвитку музично-стильового мислення майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, необхідно акцентувати увагу на напрацюванні в них ставлення до стильового канону як до особливої художньої цінності. Дане положення вирішує важливу задачу особистісного і професійного становлення майбутнього фахівця, який володіє комплексом не тільки фахових, але й універсальних фахових якостей.

Щоб уникнути формалізації процесу розучування інструментальних творів різних стилів, в процесі виховання у студентів інтерпретаційного «відчуття» і розуміння будь-якого стилю, необхідно не стільки зовнішнє «безпомилкове» виконання музичних текстів, скільки глибоке розуміння і відчуття інтонаційно-смыслового змісту того чи іншого художнього стильового напрямку. Крім того, слід пам'ятати, що процес музично-виконавської творчості є не тільки актом утілення ідеї композитора, а й актом створення власної художньо-виконавської концепції. При цьому студенти повинні вміти поєднувати в своєму виконанні авторські задуми і власні уявлення. Всі ці дії неможливі без сформованої готовності особистості до музично-творчої

діяльності. Дана умова може бути реалізовано за допомогою формулювання і розуміння стильової установки. Така установка є основним механізмом художньо-інтерпретаторської реалізації стилю. Сформульована стильова установка мобілізує психіку на формування внутрішнього художньо-слухового образу і керує процесом його виконавського створення через налаштування на єдину стильову хвилю структури особистості – фізичну, емоційну, інтелектуальну, вольову.

Вагомим значенням під час розвитку музично-стильового мислення майбутнього вчителя музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки набуває самостійна робота студента над музичним текстом. Якщо майбутній фахівець розбирає складний текст, то, перш за все, повинен абстрагуватися від емоційно-чуттєвого сприйняття художньої інформації, проаналізувати труднощі виконавсько-інструментальної роботи, структуру твору, продумати і визначити необхідні інтерпретаційні прийоми тощо. Мислення майбутнього вчителя музики в процесі такої роботи, безсумнівно, вдосконалюється, оскільки будь-яка технічна робота студента над твором має за кінцеву мету досягнення конкретного художнього результату.

Важливою умовою розвитку музично-стильового мислення майбутнього фахівця є його здатність до власної оцінки різних музичних явищ, вміння критично ставитися до свого виконавсько-інструментального втілення музичного образу. Для усвідомлення художнього рівня власної інтерпретаційної роботи необхідна можливість побачити своє виконання зі сторони, порівняти його з виконанням інших студентів або показом викладача. Такі види художньо-пізнавальних завдань, як аналіз і порівняння двох різних інструментальних виконань одного твору, зіставлення власної інтерпретації з виконанням інших студентів, порівняння самооцінки виконання з оцінкою викладача, спонукають студентів до самостійного аналізу художньо-інтерпретаційних рішень, усвідомленої оцінки, пояснення всіх виконавських помилок і недоліків. Оціночно-аналітична діяльність майбутніх учителів музики є ознакою сформованих художньо-інтерпретаційних навичок і вмінь, визначеності наочно-образних уявлень тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Значущість заявленої проблеми в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики зумовлена тим, що музично-стильове мислення є найважливішим фактором підвищення якості професійної підготовки студента, так як

дозволяє інтегрувати музично-теоретичні, історико-культурні та виконавсько-інструментальні знання, використовувати їх у вирішенні практико-творчих художньо-інтерпретаційних завдань, озброює майбутнього фахівця методикою самостійного вивчення різних музичних явищ, забезпечує адекватність сприйняття, розуміння й оцінки змісту інструментальних творів. Унаслідок цього розвиток музично-стильового мислення повинний відбуватися паралельно на всіх дисциплінах виконавсько-інструментального та музично-теоретичного циклів.

Перспективною темою подальшого дослідження заявленої проблеми може стати визначення педагогічних умов розвитку музично-стильового мислення майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Арановский М. Г. Музыкальный текст. Структура и свойства / М. Г. Арановский. – М.: Композитор, 1998. – 343 с.
2. Асафьев Б. В. Избранные труды / Б. В. Асафьев. – М.: Изд-во Академии наук, 1952. – Т.1. – С. 59–65.
3. Ашихміна Н. В. Сутність і компонентна структура фахової культури майбутніх учителів музики / Н. В. Ашихміна // Наука і освіта. – 2016. – №1. – С. 42–47.
4. Немов Р. С. Психология / Р. С. Немов. – Т. 1. – М.: Владос, 2001. – С. 107–109.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.
6. Поляков А. В. Формирование стилиевой компетентности у студентов музыкально-педагогических вузов в процессе профессионального образования: теория и практика: монография / А. В. Поляков – Екатеринбург: ООО «Издательский дом «Ажур», 2015. – 192 с.
7. Сохор А. Н. Стиль, метод, направление (к определению понятий) // Вопросы теории и эстетики музыки. – Вып. 4. – Л.: Музыка, 1965. – С. 3–15.

8. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Короблева, В. А. Лутченко. – М.: Инфа-М, 2009. – 570 с.

REFERENCES

1. Aranovskiy, M. G. (1998). *Muzikal'nyy tekst. Struktura i svoystva*. [The musical text. Structure and properties]. Moscow.
2. Asaf'yev, B. V. (1952). *Izbrannyye trudy*. [Selected Works]. Moscow.
3. Ashykhmina, N. V. (2016). *Sutnist' i komponentna struktura fakhovoyi kultury maybutnikh uchyteliv muzyky*. [The essence and component structure of the professional culture of future music teachers]. Kyiv.
4. Nemov, R. S. (2001). *Psikhologiya*. [Psychology]. Moscow.
5. Rubinshteyn, S. L. (2002). *Osnovy obshchey psikhologii*. [Fundamentals of General Psychology]. SPb.
6. Polyakov, A. V. (2015). *Formirovaniye stilevoy kompetentnosti u studentov muzikal'no-pedagogicheskikh vuzov v protsesse professional'nogo obrazovaniya: teoriya i praktika*. [Formation of style competence in students of music-pedagogical universities in the process of professional education: theory and practice]. Ekaterinburg.
7. Sokhor, A. N. (1965). *Stil', metod, napravleniye (k opredeleniyu ponyatiy)*. [The style, method, direction (to the definition of concepts)]. Moscow.
8. *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'*. (2009). [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАМИКІНА Анжеліна Іванівна – викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: методика викладання фортепіано в мистецько-педагогічних вишах.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MAMYKINA Anzhelina Ivanivna – the Lecturer of the Department of Music and Instrumental Training, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the methods of teaching piano in Artistic Pedagogical University.

Дата надходження рукопису 07. 05. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Т. Б. Стратан-Артишкова.

УДК: 378.14

НІКОЛЕНКО Людмила Ігорівна –

викладач класу скрипки
Кіровоградської музичної школи № 2 ім. Ю. С. Мейтуса.
e-mail: nikolenkoludmila41@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Останні десятиліття зростає популярність ансамблевого

музикування. Колективне музикування є впливовим важелем при формуванні художньо-інтерпретаційних умінь, музично-